

²⁰⁰²
traff.
3-5 oktober Växjö

*Ditt ansikte
söker jag*

Publikationer från Växjö stift nr 8

Musikalisk oration över beställningsverket "Som hjorten längtar till bäckens vatten"

Per Gunnar Petersson, tonsättare, organist, Älmhult

Ur Träffpunkts programfolder: Vid lördagens sändningsmessa kommer ett kyrkomusikaliskt beställningsverk att uruppföras. Tonsättaren presenterar verket, som tillkommit utifrån temat för Träffpunkt.

Tonsättaren Per Gunnar Petersson fick hösten 2001 en första förfrågan om att göra en komposition som skulle uruppföras i samband med Träffpunkt -02. Den musikaliska orationen, som hölls dagen före uruppförandet, kom att handla om på vilket sätt detta uppdrag kom att gestaltas.

Tillblivelsen av detta verk var en spännande resa, där tonsättaren från början hade några givna förutsättningar att arbeta utifrån. Dels så skulle verket hänga ihop med temat för prästmötesavhandlingen "Ditt ansikte söker jag" och dels så skulle församlingen involveras aktivt i framförandet. Från första början fanns också ambitionen att ha med såväl barn- som vuxenkör.

Petersson beskrev hur de första kontakterna togs med Elisabet Lindow kring temat och hur han sökte på Internet efter träffar på ordet "ansikte". Den första tanken från tonsättarens sida var att använda någon modern diktares verk som textunderläggning, t.ex. Tranströmer, men efter ett långt och trögt sökande efter text som kunde passa in i sammanhanget, så blev det till slut Psaltarens psalm 42 "Som hjorten längtar" som kom att bli den text varpå verket byggdes upp.

Petersson beskrev sökandet efter rätt text som det svåraste uppdraget hittills i hans komponerande, och kanske var även detta ett tecken i linje med temat för Träffpunkt - sökandet!

Vid arbetet med psaltarpsalmen, så märkte tonsättaren rätt snart att det allvarliga innehållet i texten skulle bli svårt att applicera för barnkör. I samråd med musikkonsulenten så beslöts därför att koncentrera kompositionen kring vuxenkör - och i detta specifika fall Växjö domkyrkas oratoriekör.

Som röd tråd, och som enda instrument i verket, kom en ensam violoncell att få tjänstgöra. Cellisten Lena Müller var också med vid orationen, liksom delar ur oratoriekören. Instrumentet fick därför en oerhört central roll, likt en porlande bäck, som i vissa dramatiska passager i texten övergick till forsande kaskader.

Församlingens omkväde blev en väldigt lättsjungen strof "Som hjorten längtar till bäckens vatten, så längtar jag till dig o Gud", som endast bestod av två toner, som återkom i olika tonarter.

Orationen innehöll också ett framförande av verket från början till slut, där åhörarna kunde följa med i partituret via overhead.

Per Gunnar Petersson framhöll den stolthet och glädje han kände över det faktum att ett stiftsmöte satsat på att beställa ett musikverk, och framförallt att detta också fick utgöra förkunnelsemomentet i sändningsmässan. Detta blev en manifestation av musikens och teologins sammansmältning i en gudomlig enhet - en predikan i sig om "musica sacra".

Detta är en sammanfattning av min musikaliska oration vid Träffpunkt i Växjö den 4 oktober 2002. Eftersom en stor del av orationen illustrerades med klingande exempel framförda av Domkyrkans Oratoriekör och cellisten Lena Müller, låter sig inte allt återges i skrift. De framförda musikexemplen kompletterades dessutom med notbilder på overhead.

Inledning

En oration är enligt Nationalencyklopedin ett värtaligt föredrag eller ett tal vid högtidligt tillfälle. Vad är då en *musikalisk* oration? Begreppet kan förefalla motsägelsefullt eftersom vi brukar säga att musiken tar vid där orden tar slut, att musiken kan uttrycka det som ej kan sägas med ord, att dagens människor – trötta på all information – har lättare att ta till sig toner än ord....

Nu ska jag *tala* om musik – är detta kanske på förhand dömt att misslyckas? Oavsett vilket så räknar jag med att när denna musikaliska oration är slut, kommer flertalet att applådera artigt. Jag är då medveten om det faktum att ett auditorium i säkert nio av tio fall applåderar för att ge uttryck åt en känsla av lättnad och tacksamhet över att det äntligen är slut och inte för att talaren varit intressant och duktig. Såvida nu inte talaren är duktig och äger den alltför ovanliga förmågan att sätta sig in i lyssnarnas situation och därigenom lyckas fånga deras uppmärksamhet.

Att jag inleder på det här sättet är ingen tillfällighet – att försöka sätta sig in i lyssnarens/mottagarens situation är nämligen, enligt min mening, av avgörande betydelse för alla som har – eller tror sig ha – något att säga. Det må sedan gälla en musikalisk oration vid Träffpunkt, en predikan 19 e Tref eller den som komponerar. Alltså: en av mina ledstjärnor vid komponerandet är att försöka sätta mig in i lyssnarens/mottagarens situation. En annan, närbesläktad ambition, är att i mina musikaliska uttrycksmedel finna balans mellan det förutsägbara respektive oförutsägbara. Musik som är alltför förutsägbar blir ointressant och tråkig. Musik som å andra sidan är alltför oförutsägbar ställer för höga krav på lyssnaren och vi orkar inte hålla koncentrationen uppe. (Dessa principer gäller naturligtvis all kommunikation.)

Ni, liksom jag, har säkert suttit av många tråkiga föredrag/föreläsningar, eller hur? Predikningar behöver vi kanske inte nämna – de spänner över hela skalan från oerhört engagerande till riktiga sömnpiller. Orgelkonserter, måste jag erkannta, kan också vara ett utmärkt botemedel mot sömnsvärigheter. För att komplicera bilden vet vi samtidigt att när den ene tycker att musiken eller predikan var bland det sämsta som vederbörande hört så anser den andre att det var bland

det mest givande man upplevt! Detta måste bero på att vi alla är olika. Vi har olika förutsättningar genom vår bakgrund, utbildning, tidigare upplevelser, den situation vi befinner oss i just nu, hur vi mår fysiskt och psykiskt, när vi åt senast, hur vi sov i natt, hur förhållandena varit hemma och på arbetsplatsen....

Beställningsverk

Det beställs inte så sällan högklassig konst till våra kyrkor; glas, keramik, bildkonst, konstfulla vävnader, mattor, armaturer med mera. Men hur ofta och hur mycket satsas det på nyskapande inom kyrkomusikens område? Ett område som tillhör det allra viktigaste eftersom vi gång på gång får höra, och vilket också bekräftas i all kyrklig statistik, att musiken är så oerhört betydelsefull i kyrkans verksamhet.

I Kyrkans Tidning nr 39 kunde man på stiftssidan läsa: "Kyrkligt kulturår. Under 2002 har kyrkor i Växjö stift berikats kulturellt. Bertil Valliens altarskåp i Växjö domkyrka, Sven Ljungbergs målningar i Annelundskyrkan i Ljungby och orgelrenoveringarna i Växjö domkyrka är exklusiva exempel." Självfallet är detta alldeles sant. Jag ifrågasätter inte för en sekund värdet i de nämnda exemplen. Men hur ofta säger man att musik har berikat kyrkan kulturellt? Självfallet är musiken abstrakt/ogripbar och tycks endast existera i det ögonblick den framförs - till skillnad från föremål som alltid finns tillgängliga. Men ändå, kyrkan och konstmusiken har under många sekler haft en nära relation. En relation där musiken utgjort en omistlig del av den kyrkliga kulturen och förkunnelsen.

Inför Träffpunkt fick jag en beställning av stiftet att skriva ett verk som skulle passa in på temat "Ditt ansikte söker jag". Detta är naturligtvis hedersamt för mig personligen, men även för hela kyrkomusikerkåren. Det är ett tecken på att vi räknas - att musiken och musikerna har något att säga. Själva vet vi givetvis redan detta och även för många andra är det också ett välkänt faktum, men beställningsverket i sig utgör en slags officiell bekräftelse. Dessutom sas det redan från början att detta beställningsverk skulle utgöra förkunnelsen i den avslutande sändningsmässan, dvs ersätta predikan. Detta hade säkerligen varit en fullständigt otänkbar tanke för en del år sedan – i varje fall i vissa kretsar. Ja, rentav en närmast hednisk tanke att musiken, dessutom nyskriven sådan, skulle utgöra förkunnelsen i en mässa. Bach brukar i och för sig kallas den femte evangelisten - men ändå. (Obs! Jag försöker inte jämföra mig med Bach!) Ordet förkunnelse använder jag kanske lite vårdslöst här – förkunnelse i den snäva betydelsen att endast predikan/betraktelse/textutläggning eller vad man vill kalla det, skulle vara synonymt med förkunnelse. Hur fel är inte detta! Rummet förkunnar, texter, böner, vårt sätt att möta människor, kroppsspråk, hållning, klädsel, tonfall – allt

medverkar i den totala upplevelsen av det som vi förkunnar eller rättare sagt, tror oss förkunna. Inte minst musiken har en märklig förmåga att på djupet beröra många människor.

Alltså; *alla ni musiker som verkar inom kyrkan: sträck på Er för Ni är betydelsefulla förkunnare genom Er musik och en stor eloge till stiftsledningen som genom denna beställning av ny, svensk kyrkomusik har bekräftat detta!*

Text och musik

Jag säger musik, men eftersom det ofta handlar om vokalmusik, har vi ytterligare en komponent – nämligen texten. Låt mig därför helt kort nämna något om förhållandet text – musik. Text och musik står i bästa fall i ett jämbördigt förhållande där de båda hör intimt samman och kompletterar och förstärker varandra. Enkla och tydliga exempel på hur musiken illustrerar och förstärker texten kan vara dissonanser som uttrycker smärta, en nedåtgående melodilinje vid texten "nederstigen till dödsriket", en uppåtgående melodilinje vid "på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda" eller "uppstigen till himlen". Sjung t ex "Jag stiger i graven ner" på en durskala uppåt - det känns inte rätt. Däremot känns "Från himlens höjd", på en skala uppifrån och ner, rätt.

En annan sida av förhållandet text-musik kan vi hitta i vår psalmbok där i vissa fall en härlig melodi tyvärr begåvats med en mindre bra text eller en text som helt enkelt inte passar ihop med melodin. "Inte passar ihop" kan betyda att textens och musikens karaktär ej är densamma eller att t ex frasernas längd, de musikaliska resp textliga, ej stämmer. Ett exempel på detta är ps 307:3 som väl får beskrivas som ett olycksfall i arbetet. Vid församlingssång lär de flesta andas efter de musikaliska fraserna:

Ljus är den mantel vari du höljer /andning/
den du benådar. Mörker fördöljer /andning/
mer ej ditt anlet. Evighet följer /andning/
livet på jorden.

Ibland kan det också vara så, det vet vi alla, att fina, värdefulla texter kan ha en omöjlig melodi (all nykomponerad musik är definitivt inte bra och i psalmboken finns det onekligen några exempel på detta) eller en melodi som ger associationer i en bestämd riktning. Ex på det senare är ps 17 Ge Jesus äran – många håller nog inte med, men jag anser att denna melodi kan få vara förbehållen Första Advent, endast i Sverige i och för sig, – men så fattiga på melodier är vi väl ändå inte? Med dessa exempel har jag velat visa på det välkända faktum att förhållandet mellan text och musik inte är så okomplicerat!

Valet av text

Mitt uppdrag när det gällde beställningsverket till Träffpunkt var allmänt hållet: Något över temat "Ditt ansikte söker jag" för kör och församling. Från början fanns det från beställaren även en tanke att barnkör skulle ingå. Detta bad jag att få slippa. Dels hade jag nyligen slutfört en annan beställning till Svenska kyrkan och Sensus där barnkör ingick och dels kände jag instinktivt att det meditativa ämnet gjorde det svårare att på ett naturligt sätt involvera en barnkör. Först funderade jag mycket på temat "Ditt ansikte söker jag". Jag ringde Elisabet Lindow, läste om vuxenkatekumenatet, slog i böcker och letade på nätet – ingen ledtråd. Av de fyra orden Ditt ansikte söker jag koncentrerade jag mig så på ordet ansikte. Med datorns hjälp kom jag fram till 212 versar i Bibeln som innehåller detta ord. Från ett urval av dessa gjorde jag alla möjliga textsammanställningar, men inget fungerade. Jag tänkte mig då att kombinera en bibeltext med någon svensk poet, kanske Tranströmer eller Pär Lagerkvist. Min tanke var att genom detta ge bibelordet en ny belysning, ja, även poesin skulle kanske få en ny dimension. Efter läsning av åtskilliga kilon svensk poesi insåg jag att även detta var en återvändsgränd. Jag började nu istället lägga tyngdpunkten på ordet söker och tänkte återigen att Pär Lagerkvists texter, som jag är mycket förtjust i, skulle fungera. (Aftonland, en av mina mest framgångsrika kompositioner med text av Lagerkvist har framförts i stora delar av Europa, Nord- och Sydamerika.) I det tänkta sammanhanget med mässa och församlingsmedverkan insåg jag dock snart att även detta var fel väg.

Innevarande år har jag fem större beställningar. Just nu arbetar jag med musik till Birgittas 700-årsjubileum år 2003, beställd av Körcentrum vid Uppsala universitet och tidigare har jag bland annat skrivit musik för Växjö Domkyrka med tre orglar, tre körer och församling. Ingen beställning har emellertid gett mig så mycket huvudbry som just textvalet till temat Ditt ansikte söker jag. I flera månader bearbetade jag utan framgång olika uppslag.

Till slut återvände jag till Bibeln och framförallt Psaltaren. På något sätt kände jag att det var här jag skulle leta och när jag läste Ps 42 Som hjorten längtar till bäckens vatten, så längtar jag till dig, o Gud, förstod jag att det här var rätt text. Jag hade läst den tidigare, men det var först nu efter långt sökande som det gick upp för mig att detta var den rätta texten.

Ditt ansikte söker jag uttrycker längtan. Om man söker efter något, så längtar man ju rimligtvis även efter det, och i det här fallet längtar man definitivt. Alltså längtan. Vad kunde då passa bättre än den mycket vackra och poetiska psalm 42 i Psaltaren? Det är en finstämd och talande bild där människans längtan efter Gud

liknas vid hjortens längtan efter bäckens vatten (som det heter i den översättning vi har idag). Jag har aldrig sett en hjort längta efter vatten, men det är trots detta en bild som jag kan ta till mig. Någon har uttryckt sin besvikelse över att trängtar har bytts ut mot längtar. Enligt SAOL betyder trängta att ivrigt längta. I den nya översättningen är väl hjorten följaktligen inte riktigt lika törstig som den var tidigare... I stort tycker jag dock att de nya formuleringarna i Psaltaren är bra och att de uttrycker en större närhet genom sitt mer vardagliga och samtida språk.

När jag var så gott som färdig med tonsättningen av psaltarsalmen ägde ett första möte rum med Kerstin Bothén, Christopher Meakin och Patrik Sassersson. Vi skulle tala om sändningsmässans utformning och hade överhuvudtaget ej konfererat över detta ämne tidigare. Det visar sig då att mitt textval stämde som hand i handske med hur de andra tänkt! *Vatten* skulle bli ett genomgående tema i sändningsmässan, vilket var naturligt eftersom det fanns en tydlig koppling till dopet. Några exempel: Ps 386 Upp ur vilda, djupa vatten. Doperinran: Livets Gud, genom vattnet ger Du världen liv. Ur vattnet steg din värld i tidens morgon.... Ps 813 Vänd mot källan, dold i djupen. Ps 590 Som källor utan vatten. Slutet på den allra sista psalmen, 298...När jag når de mörka vattnen, över dem skall färdas ut...Där skall lovsång stiga stark som havets brus. Då tar jag fram Psaltaren 42 Som hjorten längtar till bäckens vatten....Märkligt!

Förutom temat vatten kan sökandet lyftas fram och mitt sökande efter den "rätta texten" kan i sig utgöra en illustration till sökandet.

Besättning och form

När man äntligen hittat en text "som stämmer" är det inte så svårt att komponera. Nu gällde det att bestämma formen och besättningen. Domkyrkan har tre fantastiska orglar men jag hade ju redan skrivit ett verk för tre orglar, tre körer och församling tidigare under året, så de fick vila denna gång. Jag bestämde mig ganska snart för blandad kör, församling och solocello. Violoncellon är ett vackert instrument som blandar sig väl med körklngen. Det sjunger om cellon - den är överhuvudtaget ett mycket vokalt instrument och den norske tonsättaren Knut Nystedt hade för en del år sedan tipsat mig om kombinationen kör plus ett soloinstrument. Förutom soloinstrumentets musikaliska kvalitéer, så finns det en rent praktisk sida också - cellon hjälper kören att sjunga rent. Det är inte alltid så lätt att sluta i rätt tonhöjd om man sjunger helt a cappella i 10-15 minuter!

Formen blev så här att församlingen får sjunga omkvädet som består av den första textrad. Först måste det dock presenteras av kören och innan dess sätter cellon karaktären - mer om detta strax. Omkvädet kommer in på vissa strategiska

ställen, "lagom" ofta som ett svar eller en kommentar till körens partier. Även om dirigenten naturligtvis förutsättes ge tydliga tecken till församlingen när den ska sjunga, har jag eftersträvat att ge musiken en sådan form att man instinktivt känner när det är dags att stämma in med "Som hjorten..."

Vi tar en titt på omkvädet. Det är meditativt, enkelt och består endast av två olika toner - a och b. Med en sådan melodisk enkelhet blir rytmen om möjligt ännu viktigare. Viktigt är också en puls som gör att det går framåt trots den meditativa karaktären. Det är ingen slump att det är olika taktarter. Det ligger mycket beräkning och funderande bakom. Jag har talat, reciterat, viskat, sjungit och dirigerat om och om igen tills jag hittat den rätta formen för att presentera texten musikaliskt. De första tyngdpunkterna ligger på "hjorten" respektive "vatten". På orden "längtar till" är det en triol, dvs en lite snabbare rörelse. Detta ger en känsla av otålighet, att man vill framåt. "Så längtar jag till dig o Gud" ligger huvudsakligen en halvton högre med ett crescendo (tilltagande styrka) fram till "dig". Ordet "dig" är det starkaste och på en av de högre tonerna, alltså "höjdpunkten" i hela omkvädet. Diminuendo (avtagande styrka) tyder på tvekan, något man ej ännu har, kanske en viss sorgsenhet, trötthet eller svaghet.

Omkvädet färgas sedan på olika sätt. Även om församlingen sjunger samma sak varje gång, så blir alltid upplevelsen annorlunda. Det är olika tonarter, cellon har ibland en egen melodi mot omkvädet och ibland är körsatsen "bred" med stämmor över och under församlingens melodi. Hur vet man att man ska börja sjunga? Dels ger dirigenten, som nämnts, tydliga tecken och dels kommer alltid omkvädet en gång i kören innan församlingen startar.

OM-
KVÄDE

Som hjor - ten längtar till bäck - ens
vat - ten, så längtar jag till dig, o Gud.

Cellon

Cellon sätter stämningen i början och skapar förhoppningsvis förväntan. Solo-instrumentet är sammanbindande i hela kompositionen och i dess inledning finns allt det material som sedan utvecklas och varieras. Det är med andra ord embryot till allt musikaliskt som senare sker.

I orationen följde här en genomgång av kompositionen steg för steg tillsammans med notbilden och klingande exempel. Ambitionen var att förklara vilka tankar som låg bakom den musikaliska tolkningen av den bitvis dramatiska texten. Här följer endast själva avslutningen:

Avslutning

Mot kompositionens slut kände jag instinktivt att det borde komma en återklang av det uråldriga, eviga, vilket här fick representeras av gregorikanen. Efter detta sjunger kören två gånger "Sätt ditt hopp till Gud!" Det är svaret på alla de frågor, den oro och ängslan som psalmen ger uttryck för. Det är svaret i en bitvis kaotisk tillvaro som pendlar mellan glädje och sorg, i sökandet efter trygghet och mening. Sätt ditt hopp till Gud!

Efter detta följer en bekräftelse av församlingen genom att omkvädet sjungs ännu en gång innan kören svarar med sitt "Amen" där cellon får sista ordet. Cellons avslutande takter är en påminnelse om början. Därigenom knyts början och slutet samman vilket inte bara ger stadga åt formen utan också har en symbolisk innebörd. Musiken blir en illustration av Livet.

Livet, vars början och slut är så lika. Alfa et omega....